

ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ОБРАЗОТВОРЧОГО ФОЛЬКЛОРУ ТА CONTEMPORARY ART У НОВІЙ ФОРМІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ МИСТЕЦТВА

Актуальне мистецтво гостро реагує на соціальні проблеми сучасного суспільства. Використовуючи найрізноманітніші засоби, художники створюють образи, котрі провокують глядачів до діалогу, пропонуючи їм власне бачення сьогодення і, таким чином, стимулюючи здатність сучасників замислюватись. Використання певних мистецьких засобів і форм викликане потребою якнайкраще донести думку, апелюючи не лише до свідомості, але й подекуди до образів, що зберігаються в підсвідомості. Сьогодні в актуальному мистецтві, в котрому зачіпаються різні аспекти української культури та історії, можна виділити тенденцію звернення художників до образотворчого фольклору, що використовується в якості засобу вираження певних ідей.

В професійному мистецтві звернення до народних традицій здійснюється спорадично. Переважна кількість фахових творів використовує традиційне мистецтво лише в якості зразка для цитування, без вмісту додаткового змістового навантаження: його сутнісна, духовна складова тут не враховується. Але митці, котрі апелюють до прадавніх зразків, переймають не лише форму й техніку, але й не забувають про його зміст, створюючи речі, котрі, виходячи за межі понять декоративності чи ужитковості, мають культуротворчу функцію. Використовуючи прадавню символіку, що існує з язичницьких часів, художники звертаються до першоджерел нашої культури, до пошуку її архетипів [1]. І навіть за умови неоднозначності авторської інтерпретації традиційної символіки її використання виступає з'єднувальною ланкою між сучасними творами та народним мистецтвом, виконуючи ряд функцій, — зокрема, протидії глобалізації, — і, таким чином, сприяє становленню самоідентичності українців. Глобалізація, як це не парадоксально, породжує і зворотний процес, а саме процес пошуку свого «я» у мультикультурному просторі, підштовхуючи до нього як українське мистецтво, так і мистецтво багатьох європейських країн [2, с. 146].

Можна звернутись до досвіду актуального мистецтва найближчих сусідів, — зокрема, Росії. Тут протягом останнього десятиліття з'явилась низка проєктів, в котрих так чи інакше переосмислюється спадщина народного мистецтва. Серед найбільш помітних — «Традиції наїву та фольку в сучасній культурі» (2012, Музей-заповідник «Царицино»), мета якого, за словами організаторів, полягала в тому, щоб продемонструвати серйозні проблеми мовою наїву, представивши твори сучасних російських і західних художників. Куратори цього проєкту зауважують: «Художественные образы <...> затрагивают одни из главных вопросов, обращенных к каждому из нас: кто мы, откуда мы, куда идем?» [3].

Питання мілітаризації суспільства лягло в основу концепції проєкту «Камуфляж быта — тагильский поднос: современное искусство в технологии лаковой росписи» (2003–2005 рр.), представленому в галереях сучасного мистецтва Єкатеринбургу, Калінінграду, Владивостоку, Москви тощо. Він складався з традиційних тагільських таць, розписаних сучасними художниками різноманітними сюжетами на військову тематику. Традиційна спадщина обігривалась і в проєкті «Нові промисли» (м. Новгород), котрий звертав увагу на те, що сьогодні вироби народних промислів втратили свої функції та якості: «изделия промыслов, которым имманентно были присущи такие качества, как дешевизна, утилитарность, артельность, массовость, анонимность» [4]. Тому учасники та куратори проєкту пропонували переосмислити ці обставини та створити на основі цієї культурної спадщини твори актуального мистецтва.

Якутський фольклор та обумовлені ним обряди надихнули на створення інсталяції художницю Олександрю Сухарьову, що єдина представляла Росію на останній Касельській Документі. Під час російського фестивалю «Медіа-Арт», що відбувся на «Платформі» (ідея «Сьомої студії» та ЦСМ Винзавод) — новому арт-майданчику, що поєднав театр/танець/музику/медіа — був представлений проєкт «Живая земля», де сучасні медіа-технології поєднані з традиційним фольклором, музичним та образотворчим, і, зокрема, з орнаментикою. котрі повинні були унаочнити нівелювання меж між сучасними технологіями і традиційною культурою.

Московська художниця Юлія Бах розглядає питання глобалізації та проблему заміни світових культур уніфікованою масовою культурою. Своєю інсталяцією UNICODE автор намагалась зосередити увагу аудиторії на думці про національну ідентичність, котра обумовила її звернення до орнаментики. Художниця за-

уважувала: «Благодаря мировому стремлению к универсализации национальные особенности стали артефактами» [5]. Символи Росії та Латвії використав латвійський художник Карліс Витолс у своєму проєкті «Культ», в якому досліджувалась їх національна складова, значення в суспільстві та використання політтехнологіями. Взаємозв'язок актуального та традиційного мистецтва наявний і в країнах Середньої Азії, що входили до складу СРСР, — оскільки це єдина можливість протистояння глобалізації. Прикладом вдалої трансформації народних традицій в актуальному мистецтві можна назвати азербайджанський проєкт «Хали», що мав на меті адаптувати стилістичну мову прадавнього виду азербайджанського декоративно-ужиткового мистецтва — килима — до реалій сучасної електронної епохи та психофізіологічного статусу сприйняття сучасної людини, пропустивши його крізь призму сучасних видів мистецтва [6, с. 51].

Серед українських проєктів актуального мистецтва можна виділити декілька таких, в яких використання образотворчого фольклору несе складне емоційне навантаження, проводяться паралелі з нашим минулим і розкривається проблема національної самосвідомості/ідентичності. Зокрема, Микола Маценко у своїй творчості неодноразово звертався до образотворчого фольклору; так, можна виділити його проєкт «Неофольк», що поєднує значну кількість робіт, частину яких представлено в арт-просторі РАС-UA ПінчукАртЦентру. Викладений білими кахлями коридор став призначенням для експозиції робіт, в основі яких була орнаментика, нав'язана, за словами автора, дитячими спогадами про килим. Таким чином, автор апелює до глядача через символіку, привнесену з народного ужиткового мистецтва, але адаптовану у сучасне мистецтво. Мотиви народних орнаментів стали яскравими акцентами в універсальному просторі, що завдяки їм набував національного звучання. Предмету ужиткового мистецтва, а точніше, народному костюму присвячений ще один проєкт, в якому цей художник брав участь: йдеться про сумісний проєкт Київського музею Російського мистецтва, музею «Мультимедійний комплекс актуальних мистецтв» ЦСМ «Винзавод» та Галереї ПРОУН (Москва, Росія), — під назвою «Похвала плахте». Тут були представлені твори народного українського мистецтва та роботи авангардистів початку ХХ ст., котрі в своїй творчості переосмислювали народну спадщину, а також експонувались проєкти сучасних українських митців, які в своїх художніх експериментах надихались народним мистецтвом. Микола

Маценко поєднав народні мотиви та державні символи, створивши своєрідну гру цих елементів. Потім, разом із іншими українськими художниками (Т. і О. Бабак, П. Бевза та ін.), котрі займаються актуальним мистецтвом, Маценко представив свої роботи в проєкті «Сили деревесні» (Національний музей українського народного декоративного мистецтва), метою котрого було створення сучасних, актуальних творів із визначеного матеріалу — деревини, що традиційно використовувалася в народному побуті, формуючи українську матеріальну культуру. Куратори назвали головною ідеєю проєкту звернення до глибин колективного народного підсвідомого [7]. Тут М. Маценко представив роботи «Ритуальний предмет № 1» та «Ритуальний предмет № 2» (дерево, інкрустація). Своїм зовнішнім виглядом ці твори нагадують традиційні предмети побуту, але утилітарна функція в них відсутня, тому вони не відносяться до декоративно-прикладного мистецтва. Їх назва, — «Ритуальний предмет», — наголошує на тому сакральному значенні, котрим наділене народне мистецтво, і, оскільки декор та орнаментика в даному випадку були не випадковими, воно стало виразником етичних та естетичних уподобань і релігійних вірувань.

З традиційною технікою вишивки працює Іван Семесюк, відомий серією робіт «Жлоб-Арт», в яких він висвітлює явище занепаду культури в суспільстві. Він часто звертається до принципів наївного мистецтва. Так, власний проєкт «Шмякосмики» автор відносить до власноруч створеного творчого напрямку Funky textile, в котрому він надихається творчістю Марії Приймаченко та народними орнаментами. У іншому проєкті, — «Українські сни-мрії», що експонувався в київській галереї «Боттега», — художник також звертається до традиційної вишивки, використовуючи традиційні орнаменти. «Українські сни» — це колекція вишитих подушок на тлі народних рушників, за допомогою яких автор з іронією демонструє бачення тих проблем, що були актуальними для українців протягом ХХ — початку ХХІ ст. За допомогою лаконічної та загальновідомої символіки, вишитої та нашитої на подушках, митець торкається ключових проблем України вказаного періоду, — таких, як питання державності, національної самосвідомості, Чорнобильської катастрофи, — а також повсякденних «мрій» про виграш «Динамо» чи, — вишиваючи на подушці знак американського долару, — одвічної думки про гроші.

ХХ ст. породило безліч нових кліше, що вкоренилися у свідомості людини і стали її невід'ємною частиною. Ці символи давно уві-

йшли в свідомість українця, в його національне мислення; але водночас давня символіка, закодована в орнаментах, продовжує бути близькою та зрозумілою людям. Тому І. Семесюк використовує її як національну ознаку: «Але примітно так само і те, що старі і перевірені століттями аграрні архетипи не здаються без бою і часто переплітаються з новими в химерні, і химерні як уві сні, образи... Вишиті подушки, представлені на виставці, є “логотипами” і символами цих самих снів і мрій» [8]. Ще один проєкт Семесюка — «Традиції. Ребрендинг». Представлені ним роботи фіксують вишивку традиційних рушників, зокрема, мотив «Дерева життя»; у його форму вплетені стилізовані логотипи сучасних брендів — «Шанель», «Дольче й Габана», «БМВ» та ін., що їм відведено в суспільстві роль чи не культу, котрі стали символами певного суспільного статусу, а також соціального становища. На прикладі символіки з рушників та цих логотипів автор знову ж іронічно зіставляє цінності сучасного українського суспільства.

Молодий львівський художник Володимир Стецькович у 2012 р., під час «Тижня актуального мистецтва» (Львів), представив проєкт «Фотоальбом. Інсталяція», що складався з фото, розміщених на тлі вишитого рушника, котрі підкреслювали національну складову та зв'язок з родом. «Світлина-кліше, що залишає слід і на тобі, і на всьому, що тебе оточує. Це як залишити свій запах на живому і не живому, якого торкаєшся. Те, що носимо в собі — проєкуємо у простір, на речі і людей довкола» [9].

Народний орнамент інтегрований і у проєкт «Укрлінія», що складається з фото- та відеоматеріалів, інсталяцій та графіті. Його авторами були учасники проєкту «Blue moloko» (Ю. Біляневич, Ю. Пеліпас, О. Шишкін), а в якості організатора у 2008 р. виступив Філіп Пищик. Проєкт «Укрлінія» виражає ідею національного маркування — «незліченну» повторюваність геометричних візерунків [10]. У цій роботі автори використали орнамент, який складається з найпростіших елементів і, можна сказати, є універсальним: «Семантический анализ последовательности крест, точка, крест, точка... etc. дает цепь поколений, имеющих одинаковые ценности, бесконечную дорогу из прошлого в будущее» [11]. Проєкт полягав у нанесенні цього універсального орнаменту на різноманітні поверхні, від стіни та ґрунту до одягу, в котрий вбирались моделі. Дуже простим, виразним жестом змінювалась ця поверхня, котра набувала цілковито нового змістового звучання. Автори мали на меті показати об'єднувальну силу народного мистецтва, і,

зокрема, орнаменту, котрий його уособлює в нашій свідомості. І це об'єднання направлене на різні регіони країни, — як зазначалось в прес-релізі: «Этот проект в прямом смысле связывает линией традиции и современность, Восток и Запад...» [11]. Нанесення цього візерунку виступає своєрідним маркуванням, що надає національного звучання речам.

Використовуючи традиційну символіку та засоби народного мистецтва, представники contemporary art акцентують увагу на актуальних проблемах суспільства. Звернення до витоків українського мистецтва та культури допомагає в осмисленні важливого питання національної ідентичності та в боротьбі з негативними аспектами глобалізації.

Символи народного мистецтва закладені в давнину; їх використання в творах сучасного мистецтва виокремлює в них національну складову, а виразність засобів образотворчого фольклору сприяє реалізації цих проектів на значно ширшому просторі української аудиторії.

1. *Мищенко І.* Символи у роботах українських митців 1990–2000-х років // Мистецтвознавчі записки. — 2011. — № 19.

2. *Чегусова З.* Роль символу, знака, міфу в професійному декоративному мистецтві України на межі ХХ–ХХІ століть // Українське мистецтвознав. — 2008. — № 8. — С. 146–151.

3. Виставка современного искусства в Царицыно [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://iamhuman.ru/otdykh/952-vystavka-sovremenno-go-iskusstva-v-tsaritsyno.html>

4. *Стрелков Е. М.* Актуальное искусство и традиционное культурное наследие — движение к симбиозу (на примере нескольких Нижегородский проектов) [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.comk.ru/project/open_map/

5. *Бах Ю.* UNICODE [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mmoma.ru/exhibitions/special/>

6. *Дамми Т.* Современное искусство Айзейбаржана // loop'A international art magazine. — 2005. — № 1. — С. 50–52.

7. *Степаненко А.* Сили деревеси [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.mundm.kiev.ua/>

8. Українські сни-мрії [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://bottega-gallery.com/uk/project-ua/>

9. «Фотоальбом»: Інсталяція [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://dzyga.com/tam/content/>

10. Премія PinchukArtCentre. Виставка номінантів. 20 молодих українських художників: Каталог / Ред. О. Соловйов. — К., 2009.

11. UKRLINE (THE MAIN UKRAINIAN PROJECT) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://filipishe.livejournal.com/>

Анотація. У статті розглядається проблема взаємодії народного та актуального мистецтва. Розглянуто приклади такої взаємодії в Україні та в країнах СНД.

Ключові слова: актуальне мистецтво, народне мистецтво, символіка, концепція.

Аннотация. В статье рассматривается проблема взаимодействия народного и актуального искусства. Рассмотрены примеры такого взаимодействия в Украине и странах СНГ.

Ключевые слова: актуальное искусство, народное искусство, символика, концепция.

Summary. The article deals with the problem of reciprocity traditional art and Contemporary art. The example of such reciprocity is analyzed in Ukraine and CIS.

Keywords: contemporary art, traditional art, symbol, conception.